

Tema: Ragnar Berfenstam

– en förgrundsgestalt i svensk socialmedicin

Ragnar Berfenstam, född 1916 och död 2009, var en av förgrundsgestalterna i den svenska socialmedicinen. Han var professor i ämnet i Uppsala under tjugio år. Hans liv och gärning har tidigare tecknats i minnesord både i *Socialmedicinsk tidskrift* (nr 5/2009) och på annat håll. Tidskriftens styrelse hade flera goda skäl när den beslöt att ge ut ett temanummer till Ragnar Berfenstams minne. Det viktigaste var naturligtvis en önskan att ge en bild av de pionjärinsatser som han har gjort inom många av socialmedicinens fält och hur dessa områden senare har vidareutvecklats. Det kan ses som viktigt bidrag till den svenska socialmedicinens historieskrivning. En ytterligare anledning är att han under många år var tidningens redaktionssekreterare och även därefter aktivt medverkade i redaktionskommitténs arbete.

I det här temanumret har vi samlat artiklar från några av Ragnar Berfenstams elever och nära medarbetare vid dåvarande socialmedicinska institutionen i Uppsala. Artiklarna tar sin utgångspunkt i Ragnars tidiga insatser och söker följa upp utvecklingen inom de olika områdena.

Lars H Gustafsson inleder med ett personligt färgat porträtt av sin handledare inom ett område där Ragnars internationellt mest uppmärksammade insatser gjordes, nämligen i arbetet på att förebygga barnolycksfall genom epidemiologiska studier och organi-

serade samhällsinsatser. Claes-Göran Westrin som efterträdde Ragnar som professor i Uppsala ger därefter i essäform en bild av den svenska socialmedicinens utveckling med fokus på Ragnar Berfenstams insatser och med valda exempel från Uppsalainstitutionens forskning.

Socialpediatriken var ett huvudområde för Ragnars tidiga vetenskapliga verksamhet. Claes Sundelin – den första professorn i ämnet – och Dagmar Lagerberg belyser utvecklingen inom detta fält, både vetenskapligt och i praktisk samhällstillämpning.

Hälso- och sjukvårdsforskning kom också att bli ett centralt område för Uppsalainstitutionen. Björn Smedby och hans amerikanska kollega Ronald Andersen – som tillsammans med Ragnar tidigt gjorde internationella jämförelser av hälso- och sjukvården – beskriver utvecklingen av teoretiska modeller för beskrivning och analys av sjukvårdssystem och ger exempel på sådana jämförelser. Ragnar Westerlings artikel anknyter till detta och gäller internationella jämförelser med inriktning på åtgärdbara dödsorsaker.

Ett av Ragnar Berfenstams framsynta initiativ gällde Tierpsprojektet som startade 1971. Det syftade till att pröva nya samverkansformer mellan primärvård och socialtjänst samtidigt som vårdutnyttjandet i en definierad befolkning kunde studeras. Per G Swartling

tema

och Kurt Svärdsudd ger en kort summering av erfarenheterna från projektet och beskriver primärvårdsforskningens fortsatta utveckling.

När omvårdnadsforskningen kom i gång på 1970-talet fick den i Uppsala en tidig bas vid den socialmedicinska institutionen. Alice Rinell Hermansson beskriver den svenska utvecklingen till dagens omfattande vårdvetenskapliga forskning, som inneburit att nu mer än tusen personer disputerat inom detta fält.

Redan 1960 gjorde Ragnar Berfenstam tillsammans med Herman Hedqvist en utredning av äldrevården i Uppsala län. Dess resultat tar Mats Thorslund till utgångspunkt för en översikt av den svenska äldreomsorgens utveckling och framtida utmaningar. Han konstaterar att många av dagens svåra frågor är de samma som för 50 år sedan.

Ragnar Berfenstam gjorde väsentliga insatser vid introduktionen av området hälsoekonomi i Sverige, något som uppmärksammades redan genom det hyllningsnummer som Socialmedicinsk tidskrift gav ut i samband med hans pensionering från professuren (nr 7-8/1981). Marianne Hanning beskriver den utveckling som lett fram till hälsoekonomins starka ställning idag.

Socialmedicinsk forskning har starka tvärvetenskapliga inslag, vilket Ragnar Berfenstam på olika sätt sökte främja. Långt efter sin pensionering deltog han aktivt i institutionens seminarier med uppskattade inlägg. Ett sentida exempel är den hälsopolitiskt inriktade

forskning med statsvetenskaplig bakgrund som Ulrika Winblad ger med sin studie av hur läkarna hanterat valfrihetsreformen och vårdgarantin.

Vid 87 års ålder höll Ragnar Berfenstam i Uppsala medicinhistoriska förening ett uppskattat föredrag om diagnosen ”barnkvävning”. En planerad publicering kom aldrig till stånd före Ragnars död men Bo Lindberg har fått möjlighet att med hjälp av manusversioner som fanns i Ragnars dator referera föredraget. Den historiska exposén går från orsaker som ihjällgning och barnamord fram till plötslig spädbarnsdöd och beskriver det grymma sätt på vilket kyrkan och samhället i äldre tid mötte hårt drabbade föräldrar.

Ragnar Berfenstams livsgärning karakteriseras av stor bredd och ovanlig framsynthet. Den har förvisso satt bestående avtryck i svensk socialmedicin och påverkat svensk sjukvård och förebyggande arbete i Sverige och utomlands. Som person var han ödmjuk, vänlig och omtänksam. Han behövde inte höja rösten, han blev lyssnad till ändå. Men hans försynta framtoning var förenad med en klar målmedvetenhet och diplomatisk förmåga. Det förklarar att han fick så mycket uträttat.

Numret avslutas med en presentation av den nuvarande Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap i Uppsala av dess prefekt Marianne Carlsson samt några aktuella avhandlingsreferat.

*Björn Smedby
Temaredaktör*